

4. ਰੰਘਰੇਟਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੇਟਾ : ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ

ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ-ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਰੰਘਰੇਟੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੇਟਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਕਈ ਪੀੜੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਯਾਤਰਾ ਉੱਪਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸਦਾਨੰਦ ਸਮੇਤ ਪਰਿਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਲਾਜਵੰਤੀ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਉਸ ਦੇ ਮਿੱਠੇ, ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਹੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਦਾ ਨੰਦ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵੀ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਹਦੂਦ 'ਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਧਰਮ ਹੋਵੇ-ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਉਸ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਬਣ ਗਈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਕੱਟੜ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਬਣ ਗਿਆ। (ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਆਰ.ਐੱਲ. ਸਭਰਵਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਕੀਟਾਣੂ ਉਸ ਵਕਤ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੰਬੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਭਾਵ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।)

ਆਪਣੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦਿਆਂ ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ, ਡਰਾ-ਧਮਕਾ ਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤੰਗ ਕਰਕੇ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਸਾਹਮਣੇ ਅੜਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਪੰਡਤ ਕਿਰਪਾ ਰਾਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਹੀ ਕੋਲ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਦੱਸ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦਿੱਤਾ। ਕਵੀ ਕੰਕਣ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ:

ਤਿਨਹਿ ਗੁਰੂ ਧੁਨ ਧੀਰਜ ਦੀਨਾ।

ਸ੍ਰੋਤ ਪੀਏਗਾ ਇਹ ਕਮੀਨਾ।

ਅਬ ਹਮ ਇਸਕੀ ਪਿਆਸ ਮਿਟਾਵੈ।

ਸੁਰਿ ਪੁਰ ਜਾਵਹਿ ਧਰਮ ਬਚਾਵੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਆਖ ਦੇਣ:

ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਰੋ ਗੁਰੂ ਮੁਸਲਮਾਨ,

ਮਗਰ ਹੋਵੇਗਾ ਸਗਲ ਜਹਾਨ। (ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਇਹ ਗੱਲ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਆਖੀ, ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਫ਼ਤਿਖਾਰ ਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾਈ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਹੋਰ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਉਦੈ ਜੀ, ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਕੋਤਵਾਲ ਖਵਾਜਾ ਅਬਦੁੱਲ ਰਹਿਮਾਨ ਖਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਵਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ, ਸੁਨੇਹਾ ਅਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਕੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਭੇਟ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ, ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। (ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਵਸਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ 'ਬ੍ਰਹਮ ਭੱਟ' ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ।)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਉਪਰ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤੀ ਹੋਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਮੰਨਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਗਿਆ—

ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ।

ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਵਿਖਾ ਦੇਣ।

ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤੀਜੀ ਸ਼ਰਤ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੈਦ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇ-ਦੇ ਕੇ (ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰ ਕੇ, ਤੇਲ ਦੇ ਓਬਲਦੇ ਕੜਾਹੇ 'ਚ ਬਿਠਾ ਕੇ, ਹੂੰ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ) ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ। ਹਕੂਮਤ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਡਰ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਈਨ ਮੰਨ ਕੇ ਦੀਨ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ; ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਤਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਸਨ।

ਅਖੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀਰਵਾਰ 11 ਨਵੰਬਰ 1675 ਈ. ਨੂੰ ਸਮਾਣੇ ਦੇ ਜੱਲਾਦ ਸੱਯਦ ਜ਼ਲਾਲਦੀਨ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਧੜ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਰਨੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਨੋਖਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਸੀ। ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ ਤੇ ਅਨੋਖੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ' ਆਖ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉੱਥੇ ਪਹਿਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਅਕੀਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਕਲਿਆਣੇ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ 'ਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ

ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ। ਉਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ 'ਚ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਵਣਜਾਰਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸਿੱਖ ਸਨ।

ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਹਨੇਰੀ ਆਈ ਅਤੇ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲਿਆ। ਇਸ ਖਰਾਬ ਮੌਸਮ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਸੀਸ ਚੁੱਕਿਆ, ਕੱਪੜੇ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟਿਆ ਅਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਧੜ ਨੂੰ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਵਣਜਾਰਾ, ਆਪਣੇ ਗੱਡੇ ਉੱਪਰ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ, ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ। ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋਣੋਂ ਬਚ ਗਈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਾਂ ਚੁਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਰਾਹੋਂ-ਕੁਰਾਹ ਹੁੰਦੇ, ਚਲਦੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ 'ਤ੍ਰਾਵੜੀ' ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸੀ। ਰਾਹ 'ਚ ਉਹ ਅੰਬਾਲੇ, ਨਾਭੇ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੜਾਅ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਬੜਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਤੇ 'ਰੰਘਰੇਟਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੇਟਾ' ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਕੋਲ ਹੀ ਟਿਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਰਨੈਲ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਹੀ ਜਾਣਿਆ।

ਧੰਨ ਜੈਤੇ ਤੂੰ ਰਾਖੀ ਸਿਖੀ, ਖੰਨਿਓਂ ਤਿਖੀ ਵਾਲੋਂ ਨਿੱਕੀ

ਤੁਮ ਰੰਘਰੇਟੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬੇਟੇ, ਰਹੋ ਪੰਥ ਸੰਗ ਸਦਾ ਅਮੇਟੇ (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਆਰ.ਐੱਲ.ਸਭਰਵਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, “ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸਥਾਨ, ਸ਼੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਕੋਲ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਆਨੰਦਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਦਾ ਬੁੰਗਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬਣਵਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਨੋਂ ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੁੰਗਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਦੀਵਾਰ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ।..... ਹਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦੀ, ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।”

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਾ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਨਗਾਰਚੀ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੱਕ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲੈ ਕੇ

ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ। ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਛਕਿਆ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਤੋਂ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ-ਯੁੱਧਾਂ 'ਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਭੰਗਾਣੀ ਦੀ ਲੜੀ, ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਲਾਜਵੰਤੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਜੈਤੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਚਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਨਾਲ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਨਦੌਣ ਦਾ ਜੰਗ, ਹੁਸੈਨੀ ਦਾ ਜੰਗ, ਬੰਸਾਲੀ ਦੀ ਜੰਗ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਨਿਰਮੋਹੀ ਦਾ ਜੰਗ ਆਦਿ 'ਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾਏ। ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੂਹਰਲੀ ਕਤਾਰ 'ਚ ਹੋ ਕੇ ਲੜੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ।

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹਰਨਾਮ ਦਾਸ ਸਹਿਰਾਈ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, “ਜੈਤਾ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕੰਠ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲੀ। ਜੈਤਾ ਇੱਕ ਤੂਫ਼ਾਨ ਸੀ, ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ। ‘ਜੈਤਾ ਇੱਕ ਜਵਾਲਾ ਸੀ’ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਵਿੱਚ ਲੁਕੀ ਹੋਈ। ਜੈਤਾ ਜੀ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਸੀ, ਜਿੰਨਾਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਕੌਮ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਲੋਰੀਆਂ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਬਹਾਦਰ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀਰ-ਗਾਥਾਵਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ। ਜੈਤਾ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਜੁਆਨ ਹੋਇਆ। ”

ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਸੁਣਨ ਦੀ ਏਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾੱਘ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ ਵੀ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਛੜ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ (ਲਗਭਗ 40) ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ 'ਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਸ ਗੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿੰਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ 'ਚ ਸੀ। ਇਸ ਔਖੀ ਘੜੀ 'ਚ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗੜ੍ਹੀ 'ਚ ਸਿਰਫ ਅੱਠ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗੜ੍ਹੀ 'ਚੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉੱਥੋਂ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ 'ਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਖੀਰਲਿਆਂ ਸਿੰਘਾਂ 'ਚ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਜੁਝਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ।

ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਰੰਗਰੇਟੜੇ ਰਣ ਮਹਿ ਪਵੈ ਨਿਸੰਗ।

ਮੁਹ ਮੁਹ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖਾਧੀਆਂ, ਟੁਕ ਮੂਲ ਨਾ ਮੋੜੇ ਅੰਗ।

ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਦੱਸੋ।
2. ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਜਦੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ ?
3. ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ?
4. ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਕਿੱਥੇ ਸੀ ?
5. ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ ?
6. ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕਿੱਥੇ ਹੋਈ ?
7. ‘ਰੰਘਰੇਟਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੇਟਾ : ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ’ ਜੀਵਨੀ-ਮੂਲਕ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰੋ।